

De Oude Ley

Colofon

De Oude Ley is het blad van de KNNV-afdeling Tilburg en wordt toegezonden aan alle leden. Bovendien ontvangen de leden het landelijke KNNV-blad 'Natura'.

Redactie

Redactie : Rob Vereijken, Alie Stofberg en Theo Peeters.

Opmaak : Berry Staps.

Omslag : Foto- Bart Horvers, Vormgeving Joost Horvers

Redactieadres: Pironstraat 7, 5041 GJ Tilburg, rob.vereijken@planet.nl

Tekst het liefst in een word-bestand; foto's, illustraties en kaartjes graag als bijlage meesturen.

Kopijdata voor de Oude Ley: 21 februari, 21 mei, 21 augustus, 21 november.

ISSN: 1 381 – 852X | Oplage: 300 exemplaren.

Bestuur KNNV-afdeling Tilburg:

Voorzitter: vacature

Secretaris: Marie-Cécile van de Wiel,
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg
013 – 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Penningmeester: Johan Wolfs
Hogenaekerstraat 4
5066 XS Moergestel
013 – 5133426 | penningmeester@tilburg.knnv.nl

Activiteiten: Anneke Bruijnzeels
Van Oosterzeestraat 35
5012 KN Tilburg
013 – 4555711 | annekebruijnzeels@hotmail.nl

Bestuurslid: Varno Morseld
Van Malsenstraat 35
5051 CB Goirle
013 – 5347801 | vmorseld@wxs.nl

Bestuurslid/

Website: Jeffrey Raymakers
Veldhovenring 23
5041 BA Tilburg
013 – 5437712 | jeffrey.raymakers@gmail.com

Website van de afdeling : www.knnv.nl/tilburg

De Oude Ley 2014, nr. 2

KNNV-nieuws	2
Agenda	5
Excursies tijdens broedseizoen, wel of niet?	14
Impressie vrijdagwandelingen naar 'Nemelaar' en 'de Baest'	21
Druk jaar voor de Plagwerkgroep	23
Terugblik op tocht Biesbosch, Tongplaat en Zuidpolder	28
Museumnieuws	30
Witte gij ut?	33
IVN-wandelingen	36

Cursus Muurplanten herkennen

IVN- en KNNV-afdeling Tilburg verzorgen dit voorjaar een cursus muurplanten herkennen. Heb je interesse in planten en wil je een bijdrage leveren aan het monitoren van muurplanten in Tilburg, doe dan mee! Oude muren kennen veelal een bijzondere planten-groei, met soorten die speciaal aan dit biotoop zijn aangepast,

zoals Muurleeuwenbek, Muurvaren, Klein glaskruid en Groensteel. Tijdens de cursus maak je kennis met deze planten en hun bijzondere biotoop. De cursus vindt op drie dinsdagavonden en een zaterdagochtend plaats, namelijk 3, 7, 17 juni en 1 juli. Na afloop van de cursus kun je verschillende muurplanten onderscheiden. Daarnaast weet je hoe waarnemingen genoteerd en doorgegeven kunnen worden. Tilburg is geen oude vestingstad als Breda en Den Bosch, maar kent wel veel (verborgen) plekjes met muurbegroeiing. Je gaat aan de slag met het doen van waarnemingen in je eigen buurt en levert zo een bijdrage aan inzicht en bescherming van locaties met muurbegroeiing. Vanaf 16 april kun je je inschrijven voor de cursus via de website van KNNV-afdeling Tilburg (www.knnv.nl/tilburg). Lijkt het je leuk, maar twijfel je nog? Wees welkom bij de muurplantenexcursie in de Piushaven tijdens de biodiversiteitsdag op 11 mei! Meer informatie bij Jeffrey Raymakers ([☎013-5437712](tel:013-5437712)).

Muurleeuwenbek (foto Rob Vereijken)

**Vervolg
korstmossen-
dag**

Op zaterdag 25 maart verzorgde André Aptroot voor de beginnende korstmossenliefhebbers een zeer geslaagde introductiedag. Op de bomen op het voorterrein van het natuurmuseum vonden we al heel wat soorten, zoals het Heksenvingermos, Vliegenstrontjesmos en Groot dooiermos. Wandelend door de stad werd al snel duidelijk dat op vrijwel ieder plekje weer nieuwe korstmossen opdoken. Hangend over zerken en speurend op boomstammen op het kerkhof aan de Bredaseweg vonden we zo'n 30 soorten, waaronder diverse minder algemene. Het begin is gemaakt en Bart Horvers, de initiatiefnemer van de korstmossenwerkgroep, wil graag weten wie zich binnen onze vereniging verder wil verdiepen in korstmossen. In eerste instantie zou een keer een ander gebied bezocht kunnen worden, zoals bijvoorbeeld de Loonse en Drunense Duinen. Ook kunnen we de Kaaistoep verder inventariseren, waar al aardig wat soorten zijn gevonden. Bart hoort graag wie verder mee wil doen en welke ideeën daarover bij de geïnteresseerde leden leven. Neem dan contact op met Bart Horvers (✉ ncmhorvers@gmail.com).

Doe Dag Korstmossen (foto Bart Horvers)

**Soorten
weekend
2015**

Vorig jaar hielden we een succesvol soortenweekend in de Dongevallei. Tijdens de evaluatie met bestuur en werkgroep-coördinatoren is besloten om één keer in de twee jaar een soortenweekend te houden. In 2015 wordt daarom het weekend gehouden in Moerenburg. In 2007 zijn we daar ook geweest en inmiddels zijn er veel werkzaamheden verricht in dit gebied om de natuur te verrijken. Reden genoeg om in het weekend van 5 – 6 september aan de slag te gaan. Doel is vast te stellen of de getroffen maatregelen inderdaad gaan leiden tot een verbetering van de biodiversiteit in het gebied.

**Tuin-
ambassadeurs**

De KNNV wil graag bevorderen dat tuinen op een natuurvriendelijkere manier worden ingericht. Daarvoor is het project Tuinambassadeurs opgezet. De tuinambassadeurs zijn vrijwilligers die graag tuinbezitters willen adviseren hoe zij meer leefplaatsen voor dieren en planten in hun tuin kunnen realiseren. Op dit moment zijn er al diverse KNNV-ers van onze afdeling die hier aan mee willen werken. Nu wordt verder uitgewerkt hoe we meer tuinambassadeurs kunnen werven. Het gaat niet alleen om KNNV-leden, maar ook om andere personen die hun ervaring met anderen willen delen. Niet KNNV-ers die tuinambassadeur worden krijgen zelfs een jaar een lidmaatschap van de KNNV aangeboden. We bekijken ook op welke manier we in contact kunnen komen met mensen die voor verbetering van hun tuin open staan. Binnenkort zal het project starten. KNNV-leden die hun emailadres hebben doorgegeven, krijgen via een mail hierover bericht. Ook op de website komt meer informatie over het project met mogelijkheden om je voor het project aan te melden. Meer informatie bij Rob Vereijken, ☎013-5438841, ✉rob.vereijken@planet.nl

**Lezingen
winterseizoen
2014-2015**

In maart is het succesvolle lezingenseizoen 2013-2014 afgesloten. Maar we kijken al vooruit naar het nieuwe seizoen 2014-2015. Daarbij vragen we inspiratie van onze leden. Als u een goede spreker hebt ontmoet en vindt dat die ook hier in Tilburg gehoord moet worden, laat het ons weten. In de lezingencyclus samen met WEGA en NGV kunnen we twee lezingen plaatsen die door de KNNV aangeleverd worden. Graag uw reactie naar ✉secretaris@tilburg.knnv.nl

Datum	Onderwerp
1 april	Lezing KNNV: Reisverslagen Bulgarije en Oekraïne
5 april	Gewestelijke excursie naar Walcheren
11 april	Vrijdagwandeling naar de Gement Moergestel
12 april	NS-wandeling Boonervliet
19 april	Voorjaarswandeling Savelsbos
27 april	Vlaamse Ardennendag
9 mei	Vrijdagwandeling Bossche Broek
18 mei	KNNV Openbare vroege vogelwandeling
24 mei	Wandelen langs riet, trilveen en petgaten
13 juni	Vrijdagwandeling naar het Labbeget
14 juni	NS-wadeling Kennemerduinen
21 juni	Kasteel Rossum, buitenpolder Heerewarden en Fort Sint-Andries
29 juni	Fietstocht Ilperveld, Vogelmeerpolder en Kinselmeer
5 juli	Ommetje bij Wijk en Aalburg
11 juli	Vrijdagwandeling Den Opslag
19 juli	Wandeling door De Moerputten bij Den Bosch

Toelichting op de agenda

KNNV-excursies en -avonden zijn in principe bestemd voor KNNV-leden. Wilt u deelnemen maar bent u geen lid, neem dan contact op met het secretariaat ☎ 013 - 5436541. De vertrekpunten naar de excursieterreinen zijn in de buurt van de betreffende uitvalswegen uit Tilburg. Er is voldoende parkeergelegenheid voor auto of fiets, zodat we met een minimum aantal auto's verder rijden naar het excursiedoel. Voor de autoritten adviseren wij een onkostenvergoeding van € 0,20 per kilometer. Dit evenredig verdeeld over de chauffeur en het aantal meerrijders. En neem bijvoorbeeld voor de heen- en terugreis altijd een paar droge schoenen mee, zodat de chauffeur van de auto niet met een vervuild auto interieur blijft zitten na de rit. Het is verder gewenst mee te nemen: verrekijker, loep en bij langere excursies eten en drinken. Bij een aantal excursies is aanmelden vooraf noodzakelijk. Soms in verband met vervoer of voor een afspraak met een terreinbeheerder of een andere reden. Doe dit dan ook, tijdig, voor de vermelde datum, zodat de excursieleider hiermee ook tijdig is geïnformeerd. Bij extreem slecht weer kan de excursieleider(st)er besluiten de excursie niet door te laten gaan. Bel bij twijfel de excursieleider(st)er. Ook voor nadere informatie kunt u bij hem/haar terecht. Alle andere activiteiten zijn voor iedereen toegankelijk. Heeft u wensen om eens naar een bepaald gebied te gaan, of een bepaald thema, of andere ideeën, laat het ons a.u.b. weten, zodat wij deze wensen in ons programma kunnen opnemen. Hopelijk tot ziens op een van onze excursies.

1 april Dinsdag

Onderwerp	Lezing KNNV: Reisverslagen Bulgarije en Oekraïne
Tijd	20.00 - 22.15 uur.
Locatie	Natuurmuseum Brabant, Museumcafé open 19.30 uur.
Omschrijving	Leo van Zeeland, Anneke Bruijnzeels, Ben Akkermans en Jan van Laarhoven maakten de eerste 2 weken van juni 2013 een vogel- en natuurreis naar Bulgarije. Een schitterend land met nog echt veel vogels. Maar ook met prachtig bloeiende weiden met veel vlinders en andere insecten. Ook de vriendelijke en gastvrije bevolking en het budgetvriendelijke verblijf zullen de deelnemers zich nog lang heugen. Na de pauze doen Ad Kolen en Arnold van Rijswijk verslag van de reis door zes KNNV-ers naar het zuiden van de Oekraïne. Met prachtige foto's van het landschap, de planten- en dierenwereld en de reisgenoten. De reis werd begeleid door de Oekraïense bioloog Viktor Baranow en zijn vrouw Valentina.

5 april Zaterdag

Onderwerp	KNNV Gewestelijke excursie naar Walcheren
Tijd	8.30 - 16.00 uur.
Locatie/Vertrek	Burgemeester van de Mortelplein bij de Plusmarkt, Tilburg.
Contact	In verband met vervoer opgeven bij Ben Akkermans ☎ 013-5362107 of ✉ b.a.r.akkermans@planet.nl.
Omschrijving	De KNNV afdeling Walcheren nodigt ons uit om ons het specifieke van Walcheren te laten zien. De dag begint om 10.30 uur in Restaurant Dijkpaviljoen de Westkaap, Zeedijk 7 Westkapelle, met een kop koffie. Onder leiding van Henk Mandemaker gaan we de vogels observeren van de binnendijks gelegen plassen, het Noordervroon. Dit is een oud vroongebied uit de tijd dat de kust hier werd beschermd door een smalle duinenrand. Doordat deze duinen als gevolg van afslag verzwakten heeft men deze verbouwd tot een dijk. Het vroom bestond uit laag gelegen weiland dat niet geschikt was voor bouwland. Eind vorige eeuw is Walcheren, na in de vijftiger jaren te zijn verkaveld, voor de tweede maal op de schop genomen. Door deze verkaveling werden de percelen vergroot en de waterhuishouding op orde gebracht. Zo werden in de duinrand bossen aangelegd en de laaggelegen gronden omgezet in natuurgebied. Het noordervroon is er een van en wordt nu beheerd door Staatsbosbeheer. Het resultaat is boven verwachting. Duizenden watervogels, steltlopers, weidevogels en ganzen verblijven er gedurende de winter en de trek. Regelmatig worden zeldzaam voorkomende vogels gezien zoals: Grauwe en Rosse franjepoot, Morinelplevier, Steltkluut en Roodhalsgans. Neem telescoop en kijker zeker mee. Tegen enen vertrekken we

naar het Dorpshuis Nimmerdoor, Bakkersland 29, Grijskerke. Onder het genot van een kop soep en de zelf mee te brengen lunch zal Anton van Haperen ons het een en ander vertellen van het duin- en kust-landschap. Waarom hebben wij geen rotskust op Walcheren. Waar komt al het duinzand eigenlijk vandaan? Dit alles zal Anton ons dan laten zien tijdens een excursie door het gebied Oranjezon. Hopelijk gaat iedereen om 16 uur moe maar voldaan terug naar huis.

11 april Vrijdag

Onderwerp	Vrijdagwandeling naar de Gement Moergestel
Tijd	9.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Aldi, Spoordijk/Doornbossestraat, Tilburg.
Contact	Info bij Ben Akkermans ☎ 013-5362107 of ✉ b.a.r.akkermans@planet.nl.
Omschrijving	De Gement in Moergestel is door Staatsbosbeheer omgetoverd in een waar weidevogelparadijs. Tijdens onze wandeling langs de weilanden is het genieten van de buitelandse Kieviten en baltsende Grutto's en het gezang van Graspieper en Blauwborst.

12 april Zaterdag

Onderwerp	NS-wandeling Boonervliet
Tijd	8.15 uur (hele dag).
Locatie/ vertrek	Centraal Station Tilburg. De trein vertrekt om 8.25 uur.
Contact	Graag opgeven bij Ben Akkermans ☎ 013-5362107 of ✉ b.a.r.akkermans@planet.nl.
Omschrijving	Langs wat uitlopers van Vlaardingen-West lopen we over een landbouwweggetje naar het recreatiegebied Krabbeplas. De bebouwing van Vlaardingen, de snelweg en de havens op de achtergrond, Randstad, maar daar tussenin een verrassend groen gebied. Een vogelkijkhut geeft zicht op de vogelrijke Aalkeet-Buitenpolder. Dan de bosrijke nieuwe natuur van de Broekpolder in. In de zestiger jaren werd dit gebied rijp gemaakt voor woningbouw, maar opgespoten verontreinigd slib uit de Rotterdamse havens gooidde roet in het eten. Er werd een populierenbos geplant en het braakliggende terrein kon zich ontwikkelen tot natuurgebied. We vervolgen de route langs de Boonervliet en de Foppenpolder. Om te eindigen in het historische Maassluis, waar de haven, het voormalige stadhuis en het kerkeiland de moeite waard zijn. Als je een museumjaarkaart hebt, neem deze dan mee voor eventueel een kort bezoek aan het sleepvaartmuseum. Lengte van de wandeling ± 16 km.

19 april Zaterdag

Onderwerp	Voorjaarswandeling Savelsbos
Tijd	8.00 uur (hele dag).
Locatie/Vertrek	Tilburg Centraal Station: met de trein naar Maastricht.
Contact	Opgeven voor donderdag 17 april bij Johan van Laerhoven ☎ 013-4638937 of ✉ thesnowfox@zonnet.nl.
Omschrijving	Ten zuidoosten van Maastricht ligt dit bijzondere hellingbos dat bekend staat om zijn (voorjaars-)flora. Naast forse hoeveelheden van soorten als Daslook, Eenbes en de verschillende soorten bosviooltjes, zijn de zeldzamere Gele anemoon, Aardbeiganzerik en de wat later bloeiende Amandelwolfsmelk de kersen op de taart. Met name het gebied van de Schone Grub toont een bijzondere diversiteit. Op station Maastricht nemen we de bus naar Cadier en Keer waar de wandeling start. We volgen hierbij in hoofdlijnen de NS-wandeling die ons uiteindelijk in Eijsden zal brengen. In verband met de bijzondere vegetatie zullen we echter op verschillende momenten van de route afwijken. In totaal zullen we ongeveer 15 kilometer wandelen.

27 april Zondag

Onderwerp	Vlaamse Ardennendag
Tijd	6.30 uur (hele dag).
Locatie	Parkeerplaats Plusmarkt, Burgemeester van de Mortelplein, Tilburg.
Contact	Opgeven voor 18 april bij Johan van Laerhoven ☎ 013-4638937 of ✉ thesnowfox@zonnet.nl. Afstand ± 330 km.
Omschrijving	Dit jaar vormt het illustere Geraardsbergen de bestemming van deze dag. Bekend van de Ronde van Vlaanderen vormde de 'muur van Geraardsbergen' vaak het orgelpunt van deze wielerscoers. Een stukje verder ligt de Bosberg. Boven op deze helling start de wandeling in het Kluysbos. De overweldigende voorjaarsflora van het hellingbos zal ons hier weer ten deel vallen. Zeker is dat we er weer Parsee schubwortel en Boshyacinten zullen gaan zien. Voor het middagprogramma is op dit moment nog geen keuze gemaakt. Naast een natuurwandeling door het Raspaillebos (aan de andere kant van de Bosberg) bestaat een mogelijkheid tot het maken van een stadswandeling door de historische deel van Geraardsbergen met daarin de roemruchte Kapelmuur. De keuze zal gemaakt worden met de mensen die zich aangemeld hebben.

9 mei Vrijdag

Onderwerp	Vrijdagwandeling Bossche Broek
Tijd	9.00 uur.
Locatie	Parkeerplaats Aldi Spoordijk / Doornbossestraat, Tilburg. Mensen uit Den Bosch en omgeving kunnen het beste rechtstreeks naar de Udenhoutseweg 20, 5268 CE Helvoirt gaan.
Contact	Anneke Bruijnzeels ☎ 013-4555711, 06-18424005 of ✉ annekebruijnzeels@hotmail.nl .
Omschrijving	<p>Deze vrijdag bezoeken we onder leiding van Rie-Anne van Laarhoven het Bossche Broek. Het is een moerasgebied van 202 ha ten zuidoosten van 's Hertogenbosch. Het is een van de weinige stukjes natuurgebied dichtbij het centrum van de stad. In de jaren 40 van de twintigste eeuw was de gemeente van plan om het gebied te bebouwen. Na de Tweede Wereldoorlog lag er een plan om de stadsschouwburg, het huidige Theater aan de Parade, hier te bouwen. Het theater was immers in de oorlog flink beschadigd. Natuurbeschermers, in het bijzonder Roel J. Benthem, hebben altijd geijverd voor het behoud van dit gebied.</p> <p>In 1954 heeft het gemeentebestuur van de stad, mede op aandringen van het gemeentebestuur van Vught, besloten om het gebied te laten zoals het was. Het gebied wordt in de toekomst 'teruggegeven aan de natuur' met de bedoeling dat het weer een moeras wordt, zoals het was ten tijde van het Beleg van 's Hertogenbosch in 1629.</p>

18 mei Zondag

Onderwerp	KNNV Openbare vroege vogelwandeling
Tijd	Tijd: 7.00 - 9.00 uur.
Locatie	Hoofdingang van het Noorderbos aan de Stokhasseltlaan. Die is te bereiken door vanuit Tilburg de Stokhasseltlaan te volgen richting Loon op Zand en buiten de bebouwde kom van Tilburg de eerste verharde weg rechts in te slaan. Dat is juist voorbij de bocht naar rechts, onder een hoogspanningsmast.
Omschrijving	<p>Onder begeleiding van leden van de Vogelwerkgroep van de KNNV worden de verschillende vogels gezamenlijk bekeken met hun specifieke gedrag. De zang krijgt ook veel aandacht. De mannelijke vogels zingen in het voorjaar om een vrouwtje te verleiden om samen voor nageslacht te zorgen. Iedere vogelsoort heeft zijn eigen liedje. De uitgebreide gevarieerde zang van de Merel verschilt duidelijk van de steeds enkele malen herhaalde strofen van de Zanglijster. Uiterlijk zeer gelijkende vogels als bv. de Fitis en de Tjiftjaf zingen ieder een heel verschillend.</p>

24 mei Zaterdag

Onderwerp	Wandelen langs riet, trilveen en petgaten
Tijd	8.00 - 18.00 uur.
Locatie	Beethovenlaan / Strausslaan bij de apotheek, Tilburg.
Contact	Opgeven voor 21 mei bij Johan van Laerhoven ☎ 013-4638937 of ✉ thesnowfox@zonnet.nl. Afstand: ± 75 km. Lengte wandeling: circa 13 kilometer.
Omschrijving	Onder de rook van Utrecht ligt een van de mooiste wandelpaden van het Groene Hart. Het Bert Bospad door de Westbroekse Zodden voert dwars door het veenland, langs weide, open water, rietvelden, trilveen en moerasbos. Op dit graspad passeren alle gedaanten die het veengebied kan aannemen. Het gebied herbergt een rijke schakering aan vogels en planten. Ook het pad door de Tienhovense Plassen mag er zijn en doet de nabijheid van de stad vergeten. Alleen de Utrechtse Dom en de St. Vituskerk van Hilversum doemen soms op aan de horizon.

13 juni Vrijdag

Onderwerp	Vrijdagwandeling naar het Labbeget
Tijd	9.00 - 12.00 uur.
Locatie/Vertrek	Beethovenlaan/Strausslaan bij de apotheek, Tilburg. De wandeling start om 9.30 uur, bij het spoorwegemplacement aan de Julianalaan te Sprang-Capelle, voor wie zelf direct naar het vertrekpunt wil gaan.
Contact	Anneke Bruijnzeels ☎ 013-4555711, 06-18424005 of ✉ annekebruijnzeels@hotmail.nl
Omschrijving	Het gebied staat ook bekend als het 'slagenlandschap'. Dit is een bijzondere manier van ontginning uit het verleden nl. door zijn lange smalle percelen omzoomt met elzenhagen. Een 'hoeve' of 'slag' was de gangbare ontginningsmaat van 1600 meter lang en 96 meter breed. Hier ging een kwart vanaf voor ontwatering, waardoor lange smalle percelen ontstonden. Men kon alleen in de lengte ontginnen maar niet in de breedte, anders kwam men op het grondgebied van de buurman. Dit zogenaamde recht van de 'opstreckende heerden' werd uitsluitend verleend aan de ontginner van het betreffende stuk land. Naast dit recht was er ook de plicht om naast de sloten elzen te planten. Deze bomen vervulden niet allen de functie van perceelscheiding, maar waren tevens leverancier van geriefhout en brandhout (een zogenaamd mostaard). Ten slotte dienden ze als taludversteving. Door het vele kwelwater dat hier uit de grond kwam bestond het risico dat het talud zou wegspoelen. Dit kwelwater zorgt voor een bijzondere plantengroei zoals Dotterbloem, Holpijp, Bosbies en Waterviolier. Staatsbosbeheer heeft een laarzenpad uitgezet dat wij zullen volgen.

14 juni Zaterdag

Onderwerp	NS-wandeling Kennemerduinen
Tijd	7.30 - 18.00 uur.
Locatie	Station Tilburg Centraal.
Contact	Graag opgave bij Stella Wesel ✉ swesel@beatrixcollege.nl of ☎ 06-27055446.
Omschrijving	Onder leiding van Rob Vereijken lopen we de NS wandeling (± 15 km lang) van station Santpoort Noord naar station Overveen. Uniek aan het prachtige, brede duinlandschap de Kennemerduinen is de opeenvolging van plantengroei van de zeereep tot en met de bosgordel op de binnenduinrand, van Helm naar uitgebreide duinstruwelen in de middenduinen tot naald- en loofbossen aan de binnenste duinzoom. De stille duinmeertjes, vochtige laagtes, stuivende duinen, ondoordringbare struwelen, grillig gevormde naald- en loofbomen en mooie vergezichten maken deze wandeling landschappelijk meer dan de moeite waard.

21 juni Zaterdag

Onderwerp	Kasteel Rossum, buitenpolder Heerewaarden en Fort Sint-Andries
Tijd	9.00 - 15.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Aldi Spoordijk/Doornbossestraat, Tilburg.
Contact	Graag uiterlijk 19 juni aanmelden bij Lizette Koekkoek. bij voorkeur per ✉ lizettekoekkoek@hotmail.com of ☎ 06-48177100.
Omschrijving	We brengen een kort bezoek aan de gouden molen in Rossum, waar we een klein stukje door de kasteeltuin wandelen. Op de dijk staat o.a. Wede, een verplant. Hierna rijden we met de auto's door naar de Buitenpolder Heerewaarden. Het gebied heeft een rijke historie door zijn ligging tussen Maas en Waal. In het gebied waar nl. vroeger de Waal met hoogwater overliep in de Maas, ligt nu natuurgebied de Buitenpolder Heerewaarden (of Sluiswaard). Het terrein is in het verleden flink vergraven voor zowel klei- als zandwinning. Grote delen zijn vrij zandig afgewerkt, waardoor ze kansrijk zijn voor natuurontwikkeling. Daarnaast loopt er een bijzondere kwelstroom door de plassen vanuit de Waal naar de Maas. De laatste jaren zijn verschillende soorten teruggekeerd. Er komen o.a. Bevers, Zilverreigers en IJsvogels voor (en in de winter het hele spectrum van watervogels). Als we nog tijd hebben, gaan we aan het einde van de excursie naar (nieuw) fort Sint Andries (eigendom Staatsbosbeheer), om de plantengroei (o.a. Wilde marjolein, Wilde reseda en Gewone agrimonie) te bekijken en de uitkijktoren te beklimmen.

29 Juni Zondag

Onderwerp	Fietstocht IJperveld, Vogelmeerpolder en Kinselmeer
Tijd	7.15 - 19.00 uur.
Locatie	Station Tilburg Centraal; 7.24 uur vanaf Tilburg Centraal (fiets mee!) naar Amsterdam; voor mensen uit Den Bosch, de trein vertrekt daar om 7.53 uur. Fietsafstand ± 50 km.
Contact	Opgave bij Johan van Laerhoven vóór 22 juni ☎ 013-4638937 of ✉ thesnowfox@zonnet.nl.
Omschrijving	Nog voor 9.00 uur zullen in we Amsterdam op de fiets zitten om vervolgens het IJ over te steken. Hierna gaat de tocht via Landsmeer richting het bezoekerscentrum van het IJperveld. Via de Vogelmeerpolder komen we uiteindelijk uit aan het Markermeer en keren we via markante plaatsjes als Holysloot en Durgerdam weer terug op het station. Deze prachtige landelijke omgeving is een lust voor het oog. Ga mee en wordt verrast door dit bijzondere landschap boven de rook van Amsterdam.

5 juli Zaterdag

Onderwerp	Ommetje bij Wijk en Aalburg
Tijd	8.30 - 13.00 uur.
Locatie	Beethovenlaan / Strauslaan bij de apotheek, Tilburg. Voor wie zelf direct naar het vertrekpunt wil gaan: parkeerplaats voetbalclub Wilhelmina '26, Maasdijk 20A op de kruising met de Schoolstraat.
Contact	Info bij Ben Akkermans ☎ 013-5362107 of ✉ b.a.r.akkermans@planet.nl. Afstand: ± 65 km
Omschrijving	Nico Korporaal, adviseur natuur en landschap bij de gemeente Tilburg, neemt ons mee. Hij woont in deze streek en zal daar wat van vertellen. Dit ommetje loopt door de Wijksche Waard, ook wel het Wijkerzand geheten. Het lijkt een 'doodgewone' uiterwaard, waarvan er wel meer liggen in het riviereengebied: begrensd door een brede rivier met bakenbomen, Dotterbloemen in de rietkragen, en veel microreliëf in het weiland, het gevolg van dynamiek in het (grijze) verleden. Speciaal aan deze waard (65 hectare) is echter het gebruiksrecht dat er op ligt; uniek voor Nederland. Op grond van een recht uit de vijftiende eeuw is het in collectief gebruik bij de inboorlingen tevens ingezetenen van Wijk. Dat zijn zij die in Wijk zijn geboren en er een schoorsteen roken. Toen Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant in 1816 besloten dat het Wijkerzand eigendom van de gemeente Wijk moest worden, ontstond er beroering. De ingezetenen zonden een smeekschrift aan koning Willem I en werden door hem in het gelijk gesteld. Vanaf die tijd is het aloude gebruiksrecht ook eigendomsrecht. De wandeling loopt gedeeltelijk

langs de afgedamde Maas en langs de korenmolen de Twee Gebroeders. Als de molen open is brengen we hieraan een kort bezoek. We zullen er veel planten kunnen bewonderen die typisch voor het rivierengebied zijn.

11 juli Vrijdag

Onderwerp	Vrijdagwandeling Den Opslag
Tijd	9.00 uur.
Locatie/Vertrek	Vertrek: Parkeerplaats Aldi, Spoordijk / Doornbossestraat, Tilburg.
Contact	Info bij Ben Akkermans ☎ 013-5362107 of ✉ b.a.r.akkermans@planet.nl
Omschrijving	De herinrichting van het Beerzedal heeft zijn vruchten afgeworpen. In en langs de weilanden groeien weer als vanouds Echte koekoeksbloem, Margrietten, Grote ratelaar en Moeraskartelblad. Dit heeft grote aantrekkingskracht op vlinders en insecten. En natuurlijk ook op ons, wandelaars.

19 juli Zaterdag

Onderwerp	Wandeling door De Moerputten bij Den Bosch
Tijd	8.30 - 13.00 uur.
Locatie	Parkeerplaats Aldi, Spoordijk / Doornbossestraat, Tilburg.
Contact	Anneke Bruijnzeels ☎ 013-4555711 of ✉ annekebruijnzeels@hotmail.nl
Omschrijving	Jan van der Straten neemt ons mee door het gebied en we starten rond 9.15 uur vanaf de parkeerplaats aan de Deutersestraat in Den Bosch. De Moerputten is een natuurgebied vlakbij Den Bosch. Het 118 hectare grote terrein behoort tot de Natura 2000-gebieden en is in beheer bij Staatsbosbeheer. Het is een van de weinig overgebleven laagveenmoerassen ten zuiden van de grote rivieren. Het laagveenmoeras herbergt een plantenrijkdom met een grote diversiteit. Behalve moeras en open water omvat het gebied ook blauwgraslanden met een bijzondere flora en fauna. In het gebied is een geslaagde poging gedaan het Pimpernelblauwtje te herintroduceren. Prominent aanwezig in het natuurgebied is de 600 meter lange gerestaureerde spoorbrug over een door veenwinning ontstane waterplas. De spoorbrug was destijds onderdeel van de Langstraatspoorlijn, in de volksmond ook wel het Halve Zolenlijntje genoemd omdat er voornamelijk leer over dit (enkele) spoorlijntje vervoerd werd. Op de pijlers van de Moerputtenbrug zijn korstmossen, bladmosse en muurvarens te vinden. Het gebied is ook rijk aan vogels. Zo komen er onder meer de Waterral, Blauwborst en Zomertaling voor.

Excursies tijdens broedseizoen

Wel of Niet?

Guido Stooker

Broedseizoen

Het voorjaar komt er weer aan! De broedvogels zoeken vanaf eind maart weer hun plekje in uw tuin, in openbare parken of in natuurgebieden. En daarmee wordt bovenstaande vraag ook weer actueel. Het vorig jaar ontstond binnen de vereniging discussie met betrekking tot de excursies die tijdens het 1313-soortenweekend in de Dongevallei werden georganiseerd. Ik heb toen beloofd hierover een artikel in de Oude Ley te schrijven. Belofte maakt schuld, dus Om niet alleen mijn eigen mening te geven (die lijkt me voor iedereen wel duidelijk), heb ik getracht een zo objectief mogelijke afweging te maken door literatuur die hierover beschikbaar is te raadplegen en door professionele belangenorganisaties naar hun visie of beleid ter zake te bevragen. Dit heb ik gedaan door deze organisaties een kleine enquête toe te mailen over deze materie. De beschikbare ruimte in de Oude Ley is te beperkt om de enquête volledig weer te geven, maar deze is desgewenst wel digitaal bij mij beschikbaar.

De soortendag in de Dongevallei leverde discussie op (foto Guido Stooker)

De aangeschreven organisaties betreffen: Vogelbescherming Nederland, SOVON, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Brabants Landschap, Stichting Ark Natuurontwikkeling, IVN, KNNV-landelijk en de gemeente Tilburg. Niet alle organisaties

hebben gereageerd. Op Vogelbescherming na, gaven de niet-terreinbeherende organisaties geen respons. Wel werd tweemaal door hen opgemerkt dat een enquête de problematiek in kwestie te veel zou versimpelen. Er zou volgens die respondenten telkens per gebied een afweging moeten worden gemaakt. Uit de overige reacties en de literatuurstudie blijkt dat overigens ook en op basis daarvan heb ik de hiernavolgende lijn kunnen halen.

Verstorings beleid

Het huidige Nederlandse natuurbeleid (Min.EL&I, SBB, NM) is erop gericht natuurgebieden zoveel mogelijk open te stellen. Vrijwel geen enkele van de reagerende organisaties heeft echter een vastgesteld beleid t.a.v. het houden van excursies ***gedurende het broedseizoen*** (15/03–15/07). Uit de reacties blijkt dat alle organisaties vinden dat dit wel mogelijk moet zijn. De aard van de organisatie en hun primaire doelstelling is daarbij van belang. Beschermen en behoud van natuurwaarden prevaleert daarbij meestal. Dus niet overal en in alle gevallen! Het beleven van natuurwaarden vormt bij elke bevroegde organisatie ook een belangrijke doelstelling. Vogelbescherming Nederland, dé organisatie bij uitstek in Nederland, geeft aan dat ook zij geen specifieke richtlijnen voor excursieleiders op papier hebben staan. Zij benadrukken dat deze zich dienen te houden aan de openstellingsregels van de terreineigenaar en de randvoorwaarden van het gebied. Verder hanteert men de richtlijn dat men bij excursies geen vogels mag lokken met geluidsapparatuur, geen nestfotografie toelaat en bij nestindicerende waarnemingen (waaronder alarmerende vogels) de plek moet verlaten of afstand houden. In hun advies geven zij aan dat zij zich in het algemeen baseren op de uitkomsten van hun verstoringsonderzoek (zie verderop). Als uitgangspunt wordt door vrijwel alle organisaties genoemd dat de richtlijnen vanuit de Flora- & Faunawet en de Gedragscode Bos+Natuur naar hun intentie moeten worden nageleefd. Dat betekent in principe dat de fauna en dus (broedende) vogels niet verstoord mogen worden. De ruimte zit 'em dan in de beoordeling wat verstoring feitelijk is en waar, wanneer en hoe deze plaatsvindt en in hoeverre een zekere mate of vorm van verstoring geaccepteerd wordt. Een uitgebreide verhandeling hierover is te vinden in de effectstudie die in opdracht van Vogelbescherming Nederland door Bureau Waardenburg is gedaan (Verstoring-gevoeligheid van Vogels; Krijgsveld et al, 2008). In het kader van dit als leidend beschouwd onderzoek wordt een definitie voor vogelverstoring gegeven: ***'alle reacties van vogels van fysiologische of gedragsmatige aard ten gevolge van de aanwezigheid van mensen'***. Dat is natuurlijk een heel breed spectrum: in principe is er dan in Nederland vrijwel altijd en overal sprake van verstoring. Het rapport geeft dan ook criteria voor de mate van verstoring en de impact die verstoring op vogels kan teweegbrengen. Overigens is genoemde literatuurstudie gebaseerd op merendeels buitenlands onderzoek, met name vogels in kustgebieden en open landschappen. De conclusies mogen daarom niet één-op-één vertaald worden naar de situatie zoals deze zich voordoet in de Dongevallei, een klein, tamelijk besloten natuurgebied in de stad. Gewenning door de vogels aan de menselijke aanwezigheid is in het verstedelijkte Nederland een bekend gegeven.

Verstorings effecten

In effectstudies stelt men dat het meestal niet per sé relevant is of een individuele vogel verstoord wordt, maar of de kwaliteit van het leefgebied (habitatkwaliteit) afneemt door de verstoring. Volgens het eerder genoemde rapport is het een veel voorkomende denkfout dat alleen naar de (maximale) verstoringsafstand wordt gekeken en dat daarmee impliciet wordt aangenomen dat het gehele gebied ongeschikt leefgebied wordt. De vraag die gesteld moet worden is: betreft de verstoring een aantasting van de habitat of enkel van individuele vogels. Is er sprake van eenmalige of periodiek herhaalde verstoring? De intensiteit en duur van de verstoring is belangrijk. Is deze ingrijpend van aard bij een duurzame aantasting en/of permanente verstoring of is spoedig herstel van de 'verstoorde natuurwaarde' te verwachten? Op welke levensverrichting heeft de verstoring de meeste impact: het stressniveau van de individuele vogel (hartslag, hormoonspiegel, energiebalans, ed.) of het foeragegedrag, de predatiekans, broed- en reproductiesucces, populatie-ontwikkeling en overlevingskansen van vogels.

Reigerachtigen in open gebieden zijn gevoeliger voor verstoring (foto Ad Kolen)

Alle vogelaars weten dat verstoringsgevoeligheid soortspecifiek is of kenmerkend voor bepaalde soortengroepen. Een belangrijke maat daarbij is de verstorings- of vluchtafstand. Deze verschilt per soort en per landschap. Het voert hier te ver om uitgebreid op de soortspecifieke eigenschappen van de verschillende vogels in te gaan. Ik verwijs daarbij weer naar genoemd rapport, waarbij voor een aantal soorten/groepen indicaties worden gegeven van de verstoringsgevoeligheid in 3

onderscheiden klassen (matig, gemiddeld of sterk). Het is evident dat vogels met een sterke binding aan de habitat (voedsel- of nestterritorium) een kleinere verstoringafstand bezitten, minder snel vluchten of nestdesertie vertonen, dan niet-broedvogels en trekvogels die toch al een grotere mobiliteit vertonen. Dat is logisch, want een nest bouwen en territorium verdedigen kost veel energie, dus dat laat een vogel niet gauw in de steek. Uit de literatuur blijkt voorts dat van kolonievogels of in sociaal verband broedende vogels de verstoringafstand groter is dan van individueel broedende vogels. Ook heeft men vastgesteld dat grotere vogels (qua gewicht) relatief sneller verstoord zijn (bijv. ganzen en reigers) dan kleinere vogelsoorten (zangvogels). Carnivore vogels zijn ook verstoringgevoeliger dan herbivore vogels.

Verstorings bron

Belangrijk in deze discussie is echter dat vooral de aard, voorspelbaarheid en duur van de verstoringbron van grote invloed is. De meeste vogels reageren niet alleen sterk op verstoringbronnen die veel lawaai maken en/of zich snel verplaatsen (bijv. motorcrossers).

De bron kan ook erg gebiedsvreemd zijn (een luchtballon), slechts incidenteel voorkomen (waterscooter in stiltegebied) of juist een permanente karakter bezitten (drukke weg). Wanneer een broed- of foerageergebied dagelijks open staat voor recreatief gebruik, zijn de gevolgen van die verstoring groter dan wanneer een vogel zich bij een incidentele verstoring kan terugtrekken in een rustig gedeelte van het gebied.

Nest met jonge Canadese ganzen (foto Ad Kolen)

De verstoringkans bij zo'n incidentele verontrusting is dus groter, maar het negatieve effect ervan is echter geringer! De vogel keert na een korte of langere periode gewoon weer terug op het nest of de foerageerplek. Ik heb dat zelf ook geconstateerd in mijn onderzoek naar de Canadese ganzen in de Dongevallei. Om het reproductiesucces te meten, telde ik de eieren en verjoeg ik de broedende gans van het nest (vluchtafstand ca. 2,5-5m!). De gemiddelde terugkeertijd bedroeg ca.10-15 minuten, niet veel meer dan de reguliere onder-breking die een broedende gans neemt voor foerageren en poetsen. Uit eerder genoemde literatuurstudie blijkt dat wandelrecreatie (op de paden) van alle recreatievormen heel weinig verstoring is: 2 op een 10-delige schaal. Fietsers op fietspaden scoren nog lager (1). Een wandelaar die over een opengesteld pad loopt en door blijft lopen, zal de vogel minder verontrusten, dan de wandelaar die buiten de paden treedt en/of stil blijft staan. Specifieke vogelaars hebben, omdat ze regelmatig wél stilstaan en niet altijd op de paden blijven, een iets grotere impact (4). Van belang is ook de groepsgrootte: dat grotere groepen meer effect hebben, ligt voor de hand. Als vergelijking nog: helikopters (met vliegbasis Gilze-Rijen als naaste buur wel interessant) scoren 10 op de verstoringlijst! Verstoringafstand en -duur, type verstoringbron, soortdiversiteit en -ecologie, groepsgrootte en sociaal verband van de vogels en de landschapsschaal cq. grondgebruikfuncties dienen dus allemaal in de beoordeling meegenomen te worden.

Enquête resultaten

Uit de enquêteresultaten blijkt duidelijk dat de terreinbeheerders excursies in de broedtijd in de stedelijke omgeving in principe als een geaccepteerde verstoring beschouwen, mits aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan. Ook dan moet je zorgvuldig omgaan met excursies en zeker in de zogenaamde 'echte' natuurgebieden. Alle organisaties vinden echter dat ook dáár excursies gedurende het broedseizoen mogelijk moeten zijn. Het gaat dan om excursies onder leiding van de boswachter of een daartoe aangewezen excursieleider met terreinkennis. De normaal geldende toegangsregels kunnen daarbij plaatsmaken voor een specifieke invulling. De aangebrachte zoning binnen het betreffende gebied is daarbij van belang (vrij toegankelijke paden, kijkvoorzieningen, rustgebieden, ed.), alsook de geplande regulering van de excursies (of het aantal daarvan). De status van een gebied (stadspark, recreatie- of groengebied, reservaat, Nationaal Park) is voor de ene organisatie wel relevant, voor andere instellingen minder. Alléén deelgebieden met bijzondere soorten worden soms uitgesloten van excursies in de broedtijd. De beoordeling daarvan is altijd aan de plaatselijk beheerder. De aanwezigheid van Rode Lijst-soorten en bepaalde soortengroepen (weidevogels, ganzen, moerasvogels, ed.) kunnen meewegen of in een gebied een excursie wordt gehouden en zo ja, welke route dan wordt gelopen. Maar de aanwezigheid ervan vormt, een enkele uitzondering daargelaten bij bijzondere vogels als Korhoen, Kraanvogel en Zearend, geen principiële reden om in deze gebieden geen excursies te houden. De uitgestrektheid van een gebied en de openheid ervan worden daarbij meestal nadrukkelijk in de afweging meegenomen (in uitgestrekte gebieden wél excursies; in of door erg open landschappen juist niet). Kortom, alle terreinbeherende

organisaties staan een ruimhartig excursiebeleid voor, waarbij maatwerk wordt nagestreefd op basis van de aard van het gebied en de daar aanwezige soorten en door de plaatselijke beheerder wordt bepaald.

**Excursie
1313 soorten
weekend**

Voorgaande in beschouwing genomen, kom ik tot de conclusie dat de excursies die vorig jaar onder verantwoordelijkheid van de KNNV op 16 juni in de Dongevallei zijn gehouden aan alle genoemde voorwaarden hebben voldaan. Mijn inschatting is dat er op geen enkele wijze sprake is geweest van ernstige verontrusting van vogels en/of blijvende aantasting van de habitat. De excursies werden gehouden in een zeer beperkt gedeelte van het natuurgebied dat in de stedelijke sfeer is gelegen en waarvoor de eigenaar/beheerder toestemming had verleend. De excursies stond onder leiding van geïnstrueerde gidsen: de excursieduur beliep gemiddeld ongeveer 1 uur en de maximale groepsgrootte was ca.25 personen.

Goed geïnstrueerde gidsen met kennis van het gebied kunnen de verstoring beperken (foto Marcelle Leoné).

De excursies hadden een eenmalig karakter en werden gehouden aan het eind van het broedseizoen. Daardoor mag verondersteld worden dat vestiging van broedvogels reeds had plaatsgevonden en vele broedsels al uitgevlogen waren of reeds een vergevorderd stadium hadden bereikt. Verstoring heeft dan minder impact dan aan het begin van het seizoen wanneer veel vogels zich vestigen of net op de eieren zitten. De gekozen route voerde door een halfopen tot besloten beekdallandschap, dat door haar

smalle vorm en afmetingen reeds een grote externe menselijke invloed kent. De extra verstoring van enkele excursies zal daarbij waarschijnlijk vrijwel verwaarloosbaar zijn geweest. De Dongevallei herbergt geen Rode Lijstsoorten onder de broedvogels. De meest bijzondere soorten in dat deel van de Dongevallei waren Kleine plevier en Scholekster, beide foeragerend en broedend langs de oevers van de Valleiplas. Uit de literatuurstudie blijkt dat deze steltlopers tot de klasse 'matig' tot 'gemiddeld' verstoringsgevoelig worden gerekend (verstoringsafstand: ca.75m / max.verstoringsduur: ca.20-50 min.). De excursieroute heeft deze terreindelen nadrukkelijk gemeden. Ook de IJsvogel komt in het gebied voor. Van deze soort is bekend (ook uit Nederlandse studies) dat ze wel gevoelig is voor verstoring, maar urbane gebieden en plekken waar gerecreëerd wordt niet mijdt. Last but not least: het doel van de excursie (*bevorderen van de waardering, beleving en betrokkenheid van de lokale bevolking voor 'hun' natuurgebied*) is gezien de reacties van het publiek zeker geslaagd te noemen. Niet dat het doel de middelen heiligt, maar toch..... Wat mij betreft is de opzet van zo'n gecombineerde soortendag voor herhaling vatbaar in Moerenburg, Kaaistoep, Noorderbos, Leijpark of een vergelijkbaar ander stedelijk groengebied.

Impressie vrijdagwandelingen

Naar Landgoed Nemelaar en Landgoed De Baest

Elly Poppe-Stolk

Vrijdag-ochtend wandeling

Als kersvers KNNV-lid heb ik inmiddels aan twee vrijdagochtend-wandelingen deelgenomen. Daar heb ik zo van genoten dat ik de uitnodiging om er iets over te schrijven, met plezier aanneem. Volgens de kalender hadden het best nog winterse wandelingen kunnen zijn. Maar in plaats daarvan kregen we een heerlijk voorproefje van de lente.

Landgoed Nemelaar

Wandeling 10 januari 2014.

Meteen al bij de start van onze wandeling, op de Kasteellaan met de dubbele rij dikke Hollandse eiken, stuiten we op een oude afgevalven tak waarop zich de Blauwe eikenschorszwam, de Eikentrilzwam en wat Dooiermos hebben geïnstalleerd. Net als ik dat heb opgeschreven, dient de volgende vondst zich al aan: tussen een paar toefjes witbol wordt in een okergeel met reebruin paddenstoeltje de Eikenbladzwam herkend. En we gaan nog veel meer natuurwondertjes zien, dankzij Jan van der Straten, een groot kenner van flora, fauna en geschiedenis van dit landgoed. Voordat we de spoorlijn oversteken om een glibberig paadje door het natste deel van het landgoed te volgen, legt hij uit hoe het hier zit met de waterregulatie. En bij het prachtig in de zon oplichtende roerloze watervlak van het Beeldven brengt hij natuurlijk die markante jonkheer Donatus ter sprake, die rond 1900 eigenaar van het landgoed was. Alleen al omdat zich in het groeiseizoen op de schrale, vochtige grond bij het ven blaasjeskruid, Beenbreek en zonnedauw laten zien, is dit een plek om vaker naar terug te keren. Dit kan prima omdat er door het landgoed een aantrekkelijke route is uitgezet. Vóór de Moddervelden lopen we langs de andere kant van het ven terug naar de voetgangersoversteek over het spoor en van daaruit in een lus weer naar de Kasteellaan. Aan de overzijde van de parkeerplaats wacht de koffie.

De (Oude) Nemer (foto Frans Stoop)

Wandeling 14 februari 2014.

**Landgoed
De Baest**

De wandeling is door het zuidelijk deel van het gebied.

In het opvallend gevarieerde bos met kleine percelen loof- en naaldbomen worden we onder meer getroffen door de decoratieve pracht van de vele hemlocksparran die we tegenkomen. Het landgoed, vooral de lanenstructuur, ziet er goed onderhouden uit. Tussen de al aardig op gang gekomen zang van de mezen en de Boomklevers en af en toe de buitelen lach van de Groene specht, ratelt herhaaldelijk de boomzaag. We bezoeken de in het bos gelegen plek waar de Grote en de Kleine Beerze samenvloeien tot de Beerze en kijken hoe de beek via een duiker onder het Wilhelminakanaal door stroomt om aan de overzijde zijn weg te vervolgen. Oog voor details hebben we op deze wandeling eveneens. Zo gaan plukjes van minstens negen mossoorten van hand tot hand en loep tot loep en laten we ons verrassen door de straal water die je uit een zacht fluwelig groen stukje Kussentjesmos blijkt te kunnen knippen. Het milde, vochtige weer speelt ook hier veel paddenstoelen in de kaart, zoals het elegante, broze Plooiwieswaaiertje (waar we een paar kolonies van vinden) en de crème kleurige kussentjes van de Stijfsezwam. Een ANWB-paddenstoel zegt ons dat het landgoed ook per fiets te bezoeken is. Als we op de achterkant van een dode boomtak een schitterend wit myceliumweb hebben aangetroffen, gaan we even door met oude takken omdraaien om nóg zo'n schat te vinden. Na afloop rijden we naar D'n Stroom in Haghorst, een café zó ongerept dat je mobieltje er geen bereik heeft. De koffie en de 'mijd' (soort Udenhoutse broeder met kersen) smaken er heerlijk.

Driesprong, onder Beerze, boven Kleine Beerze, rechts Grote Beerze (foto Frans Stoop)

**Samen
genieten**

Het is fijn om samen te wandelen met medenatuurlijefhebbers.

Doordat de één een scherp oog (en oor) heeft voor vogels, de ander voor bomen of wilde planten en weer een ander graag door een heemkundige bril kijkt, valt er altijd wel iets op te steken.

De relaxte sfeer en de gezamenlijke dronk na afloop bieden gelegenheid om elkaar als mens beter te leren kennen. Iets wat binnen een vereniging alleen maar goed is.

Berry Staps

Projecten in 2013

De eerste werkdag van 2013 begon al direct met een hoogtepunt. Bij plagwerkzaamheden troffen we een levende Hazelworm aan. Die hadden we al enige jaren niet meer gezien. Het was een juveniel, dus dan mag je verwachten dat er ook oudere dieren aanwezig zijn.

Dat biedt perspectief voor de toekomst. Deze waarneming was de aanleiding om de geschiktheid van het gebied voor reptielen nog eens goed onder de loep te nemen. We hadden al wat projecten op het programma staan voor 2013, en daar kwam het verbeteren van het biotoop voor reptielen nog eens bij.

De projecten zijn:

- het bekalken van stukjes heide
- het zomermaaien van Pijpenstrootje
- de Landelijke Natuurwerkdag

En dan dus,

- het bevorderen van het biotoop voor reptielen

Dit zijn speciale projecten die naast de normale werkzaamheden uitgevoerd worden. Kortom een druk jaar. De diverse projecten worden hierna toegelicht.

Bekalken

In 2013 is gestart met het bekalken van twee kleine percelen op de Regte heide. Het doel is het behouden van de nog aanwezige flora van het 'hei schraal grasland'. En ook willen we onderzoeken of de heidevegetatie op geplagde bodem sneller hersteld door het

toevoegen van kalk. De percelen hebben verschillende eigenschappen.

- perceel A, (voormalig) Heischraal grasland
- perceel B, een recent geplagd vochtig perceel (was sterk vergrast)

De percelen A en B zijn in twee stukken gedeeld. Eén deel is in het voorjaar bekalkt, en het andere deel niet. Op de percelen zijn 'vierkant hokken' uitgezet, in zowel de bekalkte als niet bekalkte delen. De 'vierkant hokken' worden over een periode van meerdere jaren geïnventariseerd. Doordat er geïnventariseerd wordt op bekalkt en niet bekalkte delen kan een goed beeld opgebouwd worden van de gevolgen van het bekalken.

Op 2 maart is een 'nulmeting' van de zuurgraad uitgevoerd

Op 2 maart zijn de delen bekalkt (volgens richtlijnen van Stichting Bargerveen)

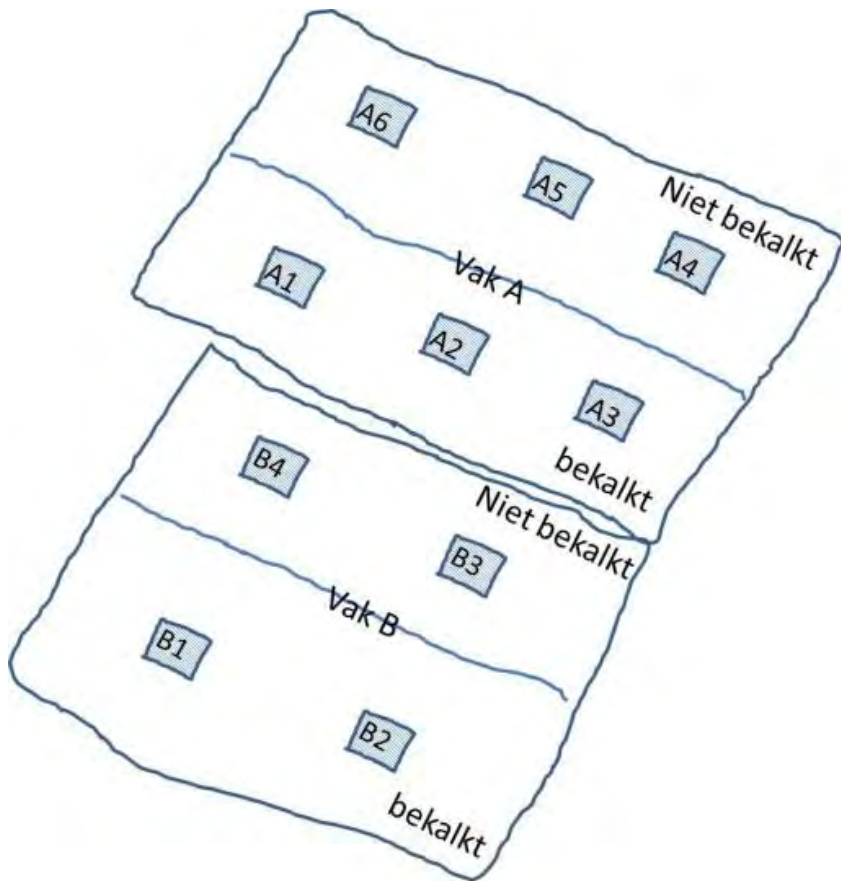
Op 22 juni is een inventarisatie en vervolgmeting uitgevoerd.

De percelen worden gedurende 5 jaar gemonitord. Hierbij wordt de zuurgraad gemeten en de flora geïnventariseerd. Het beheer wordt afgestemd op de ontwikkeling van de delen. Er zijn op dit moment nog onvoldoende meetgegevens beschikbaar om conclusies te trekken.

Overzicht van de percelen en de meethokken

Vak A: Oppervlak : 209 m²
Eigenschap : Oorspronkelijk 'heischraal grasland' op een licht hellend deel op zuidoost gericht.
Meetpunten : A1, A2, A3 bekalkt; A4, A5, A6 Niet bekalkt

Vak B: Oppervlak : 160 m²
Eigenschap : geplagde vochtige bodem (oorspronkelijk sterk vergrast)
Meetpunten : B1, B2, bekalkt; B3, B4, niet bekalkt

Meethokken voor inventarisatie bekalking project.

Landelijke Natuurwerk- dag

De landelijke Natuurwerkdag is een jaarlijks terugkerend evenement van natuurbeherende organisaties in Nederland, zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de 12 landschappen. Hierbij worden mensen in de gelegenheid gesteld om een dagje mee te komen werken in natuurgebieden. De vrijwillige landschapswerkgroepen leveren een werklocatie. Wij verzorgen, als KNNV werkgroep, al voor de 9e keer een werklocatie op de Regte Heide. Daarbij zorgen we voor een gevarieerd aanbod van werkzaamheden: er is werk voor kinderen, stoere mannen, en mensen op hoge leeftijd. De jongste was 6 jaar en de oudste 80. Natuurlijk is er een educatief aspect waarbij er uitleg wordt gegeven over het terrein en de reden van de uit te voeren werkzaamheden. Er zijn dit jaar 80 mensen bereid geweest om een hele dag lekker in de natuur te werken voor een kop koffie en een kommetje soep.

Jong en oud werkt hard tijdens de Natuurwerkdag (foto Berry Staps)

Zomermaaien

Plaggen is een nogal rigoureuze ingreep in het Heidebiotoop. Het heeft grote impact op de biologische en chemische huishouding van de bodem. Het vergt vele jaren (20 tot 30 jaar) voordat het heidebiotoop van geplagde percelen volledig hersteld is. Een alternatief voor plaggen is het maaien en afvoeren van de vegetatie. Dit is een veel minder ingrijpende werkwijze, maar het effect is ook minder snel merkbaar. Met het project

'Zomermaaien' willen we onderzoeken of we door maaien van het Pijpenstrootje in de zomer, het oorspronkelijke heidebiotoop met minder verstoring toch snel kunnen herstellen. Normaal maaien we het Pijpenstrootje in de wintermaanden. De bovengrondse delen zijn dan afgestorven en relatief makkelijk te verwijderen. Maar de plant heeft dan alle energie, die tijdens de zomer verzameld is, opgeslagen in het wortelstelsel. Met het maaien in de winter wordt alleen het reeds afgestorven materiaal afgevoerd. Daarmee wordt de bodem langzaam verschaald. Het zal jaren duren voordat de plant is uitgeput en de heide weer een kans krijgt.

Door in de zomer te maaien, en dan juist op het moment dat de plant alle energie heeft ingezet voor de zaadvorming, zal dat een zware aanslag zijn op de vitaliteit van de plant. De plant heeft daarna onvoldoende tijd om te herstellen en om de energie op te slaan in het wortelstelsel. Daardoor raakt de plant naar verwachting sneller uitgeput. Wat we in ieder geval voorkomen is dat de plant zaad gaat vormen.

Op een zeer sterk vergrast perceel is in het voorjaar wat kalk gestrooid. Hierdoor heeft het Pijpenstrootje een flinke groeispurt gemaakt.

Op het hoogtepunt van de groei (half augustus) is het Pijpenstrootje gemaaid. Nu maar afwachten wat het effect is. Natuurlijk gaan we dit een aantal jaren herhalen. En goed in de gaten houden.

Biotoop verbetering reptielen

Door de waarneming van de Hazelworm hebben we nog eens kritisch gekeken naar onze werkzaamheden, en of we voldoende rekening houden met de reptielen. Doen we het goed kan het beter? Daarvoor is informatie ingewonnen bij Ravon. Die heeft het volgende advies gegeven:

- Laat op de plagvelden randjes en polletjes staan. Deze kunnen gebruikt worden als vluchtplaats en opwarm plek.
- Leg dakpannen als schuil- en opwarmplek.
- Maak broeihopen van gemaaide heide en gras
- Breng meer groot dood hout in het terrein.

De eerste drie punten zijn al direct toegepast. Het laatste punt realiseren we in de winterperiode. Daarvoor zullen een paar flinke bomen omgezaagd worden. De bomen worden in meter lange stukken gezaagd en op zonnige plaatsen opgestapeld. Delen van de houtstapels zullen bedekt worden met plaggen en maaisel. De dakpannen en houtstapels worden gemonitord op het voorkomen van Levendbarende hagedis en Hazelworm. Dat wordt spannend.

Beheers werk heeft succes

Dat het plaggen en de andere werkzaamheden zeer nuttig zijn, blijkt elk jaar uit de mooie resultaten. De Beenbreek, zonnedauw, Moeraswolfsklauw, Veenpluis, duizendguldenkruid, Wilde bertram, enz, lijken elk jaar in grotere getale terug te keren. En zeker niet vergeten de Klokjesgentiaan. Aanvankelijk leek het voor deze plant een slecht jaar te worden, maar nog laat in het seizoen werden we verrast met vijf nieuwe groeiplekken. Zoals hierboven is aangegeven bestaan de werkzaamheden niet alleen uit plaggen.

De werkzaamheden verschuiven langzaam naar meer beherende activiteiten. Mocht je geïnteresseerd zijn in de werkzaamheden van de plaggroep, dan kun je altijd een keer langskomen.

Beenbreek doet het enorm goed (foto Berry Staps).

Informatie over datums van de werkdagen, de projecten, de verslagen van de werkzaamheden en andere info, is ook terug te vinden op de website van de plagwerkgroep. Te bereiken via de website van onze KNNV-afdeling (www5.knnv.nl/afdeling-tilburg/plaggen).

Terugblik op tocht Biesbosch

Tongplaat en Zuidpolder

Ben Akkermans

Tongplaat

Met een groep van 25 deelnemers rijden we op 22 februari jl. bij Werkendam de Biesbosch in en gaan richting Kop van 't Land. Overal zijn de werkzaamheden zichtbaar aan dijken en bruggenbouw, die het oude agrarische land zullen veranderen in een gebied waar het water in de toekomst meer ruimte moet krijgen. Even voor tieners steken we met de veerpont over naar het eiland van Dordrecht, waarna we links afslaan, de Nieuwe Merwede volgend, naar de Zuidhaven. Opvallend zijn hier nog de vele bunkers en kazematten van de verdedigingslinie uit 1940. Op de dijk maken we een korte stop om een grote groep Brandganzen te bekijken, die langs de Nieuwe Merwede foerageert.

Merwede oever (foto Frans Stoop)

Aangekomen in de Zuidhaven parkeren we de auto's en gaan te voet verder naar de Tongplaat langs een smal pad met mooie knotwilgen. Over de dijk zien we de ruim honderd hectaren grote Tongplaat voor ons liggen. Op het water zwemmen, mooi in het zonlicht, zo'n 150 Bergeenden. Vanuit een vogelkijkbunker zien we groepjes Kuifeenden met ertussen enkele Tafel- en Wilde eenden. Verder worden er nog Wulp, Fuut, Dodaars, Blauwe reiger en Grote mantelmeeuw genoteerd. Graspiepers stijgen op en laten zich even later, tegen de wind in, terugzakken naar de oever. De straffe koude

wind maakt een lang verblijf in de open bunker niet erg aantrekkelijk en al snel vertrekken we verder naar de oever van de Merwede. Ondertussen laten een Cetti's zanger en enkele Baardmannetjes zich horen. Doordat het Riet teveel beweegt, komen ze er waarschijnlijk niet uit. Jammer!

Polder Zuidplaatje

De rivieroever is een schilderachtig plaatje met omgevallen en uitgespoelde wilgen. Op het strand vinden we de schelpen van de Toegeknepen korfmossel *Corbicula fluminalis* een exoot uit Azië. Vanaf de dijk kijken we in de polder Zuidplaatje (1839). Het weiland heeft hier nog veel reliëf. Op de hogere plaatsen zien we vele Madeliefjes bloeien. In de dijk bevindt zich nog een oud water inlaatwerk, waar vroeger water ingelaten werd voor slibbemesting. Met een windwatermolen werd het water, na bezinking, er weer uitgemalen. Wat verder weg tegen de oude eendenkooi zit een grote groep Kolganzen die ons aandachtig opneemt om dan op te vliegen. Dit geeft een mooi beeld van de vliegende ganzen in het volle zonlicht tegen het donkere bos van de eendenkooi. Langs de dijk vinden we een al bloeiende ereprijs die later door Huub Claesen gedetermineerd wordt als Grote ereprijs *Veronica persica*. Rond een uur zijn we weer terug bij de parkeerplaats en vertrekken we richting huis. Bij de Spieringpolder wordt nog een korte stop gemaakt om een paar zaagbekken en een Eidearend te bekijken. Langs de oever van de Merwede maken we nog een praatje met een rietsnijder die hier zijn kostje nog verdient. Volgens deze man wordt hier het langste riet, 5 à 6 meter, van Nederland geoogst. Het lijkt ons een zwaar beroep om de hele dag gebukt het Riet te moeten maaien. Wij wensen hem veel sterkte toe en vertrekken naar Tilburg.

Schelpen op het strand (foto Frans Stoop).

Natuurmuseum Brabant activiteiten 2e kwartaal 2014

Spoorlaan 434, Tilburg

Datum	Activiteit
5 en 6 april	Museumweekend
t/m 1 juni	Vroege Vogels! Lentetocht
17-24 mei	Monsters en demonen/ locatietheater Potviszaal
Juni	Globetrotters

Museum weekend 2014

Op 5 & 6 april 2014 is het weer Museumweekend. Meer dan 400 musea doen mee. U kunt ze gratis of voor 1 euro bezoeken. Vaak organiseren ze extra activiteiten. Uiteraard doet Natuurmuseum Brabant ook mee. Je kunt er natuurlijk op je gemak rond wandelen en genieten van de schatten. Alleen maar lopen en kijken, mag natuurlijk ook in het Museumweekend. Maar het thema is, net als afgelopen jaar, wel 'DOE EEN MUSEUM. En doen, dat kan in Natuurmuseum Brabant al jaren. Meerdere actieve ontdektochten, meefietsen met dieren, een peepshow of rondstappen als een dino. In de OO – ZONE ben je zelf natuuronderzoeker en haal je je eigen materialen uit de vitrinelades. In het Museumweekend hebben we nog een extra activiteit, maar die houden we nog even geheim. Wat je ook wilt doen, of juist laten: voor slechts één euro kun je op die zaterdag en zondag tussen 11.00 en 17.00 terecht. Van harte welkom!

Museumprijs 2014

Het kan u nauwelijks ontgaan zijn: Natuurmuseum Brabant werd begin maart genomineerd voor de BankGiro Loterij Museumprijs 2014! Op het moment van schrijven is de uitslag nog niet bekend (pas op 3 april). De Museumprijs 2014 gaat naar het natuurhistorische museum dat er het best in slaagt om de collectie op een aansprekende wijze aan een breed publiek te presenteren. Natuurmuseum Brabant is daar volgens het juryrapport "uitstekend in geslaagd". Met name in de OO - zone, het Ontdek- en Onderzoeksdomein voor natuur, kunnen kinderen als echte onderzoekers aan de slag en zitten zij midden in de collectie. De jury van de BankGiro Loterij Museumprijs 2014 vindt dat het museum in Tilburg "op een prima manier gebruik maakt van multimediale presentatietechnieken en waardeert de vele 'doe-dingen' voor kinderen". Ook prijst de jury het hoge niveau en merkt op dat "de open depots en vitrines de collectie op een professionele manier tonen aan het publiek". Het museum was natuurlijk erg verguld met de nominatie en ging op jacht om de eer en de geldprijs van € 100.000,- in de wacht te slepen. Daarvoor moesten eerst zoveel mogelijk stemmen gewonnen worden: de jury selecteert de genomineerden, maar het is aan het publiek om de uiteindelijke winnaar te kiezen. De andere genomineerden zijn Naturalis in Leiden, het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam en Klok&Peel in Asten.

BankGiro Loterij
MUSEUMPRIJS
2014

natuur
museum
brabant

De BankGiro Loterij Museumprijs bestaat sinds 1990 en was de eerste prijs voor musea in Nederland. Vorig jaar werden er 30.000 stemmen uitgebracht, waarmee de Museumprijs tot een van de grootste culturele publieksprijzen mag worden gerekend. In 2013 is de prijs gewonnen door het Joods Historisch Museum in Amsterdam. Wat de uitslag ook wordt, het is een enorme opsteker voor het museum. Meteen al in de eerste week na de bekendmaking kwamen er veel nieuwe bezoekers naar het museum en was er volop extra publiciteit. Het museum haalde de landelijke dagbladen, het RTL-nieuws, *Koffietijd!* en de regionale dagbladen en omroep.

Komst VVV

De VVV is onderweg...! De werkzaamheden zijn gestart, de gezamenlijke balie is geplaatst, de winkels worden heringericht. Bij het verschijnen van dit nummer wordt het nieuwe VVV-onderkomen opgeleverd.

Monsters en demonen

In de KAM-week, de week van de Amateurkunst van 17-24 mei, organiseert het Tilburgse theatercollectief EELT een bijzondere serie voorstellingen in de Potviszaal: *Monsters en demonen*. Het bijzondere is niet alleen de locatie, maar ook de manier waarop EELT de locatie, het museum en de omwonenden via de voorstelling met elkaar verbindt. Zeker een bezoek waard! Het Tilburgse Theatercollectief EELT speelt onder het imposante skelet van een potvis het tweeluik *Monsters & Demonen*, waarin het begrip 'angst' op een originele manier centraal staat. In hetzelfde decor is afwisselend een voorstelling voor kinderen én een voorstelling voor volwassenen te zien. Met een toegangsbewijs voor de voorstelling mag het publiek daarna gratis het museum in. De kindervoorstelling *Monsters*, geregisseerd en bedacht door Karlijne van der Kooij, is een halfuur durende kindervoorstelling. Hierin maken we kennis met Robin, een jongetje dat nooit naar bed wil en heel goed smoesjes weet te verzinnen als het bedtijd is, omdat hij bang is voor een monster dat op zijn kamer zit. Zijn moeder snapt niet waar hij het over heeft... *Demonen*, geregisseerd door Monique Zijp die tevens tekent voor het totaalconcept van *Monsters en Demonen*, laat op een poëtische manier zien hoe volwassenen omgaan met angsten, teleurstellingen en frustraties (de metaforische demonen). In *Demonen* spelen, samen met de amateuracteurs, componist en gitarist Aart Strootman en klavecijnist Arend Grosfeld. Deze voorstelling duurt veertig minuten. In EELTproducties maken amateurs en professionals samen theater over dingen waar je 'eelt op je ziel' van krijgt of verliest zoals in dit geval 'angst'. Daarnaast betreft het theatercollectief steevast buurtbewoners en lokale organisaties bij hun voorstellingen. Zo ook in de omgeving van Natuurmuseum Brabant. Zo bestaat het decor van kindervoorstelling *Monsters* uit tekeningen van monsters. Deze zijn gemaakt door kinderen uit de buurt van het museum en Tilburgse basisschoolleerlingen. EELT haalt voor de volwassenenvoorstelling *Demonen* verhalen op bij buurtbewoners over wat hun monsters en demonen zijn. Deze verhalen worden verwerkt in de voorstelling.

Rob Vereijken

Typische Berken- spintkever

In de vorige aflevering van Witte gij ut? riep ik alle kevermannen en - vrouwen uit onze afdeling op om te reageren op de foto's, die toegeschreven werden aan de Berkenbastkever (*Scolytus ratzeburgii*). Paul van Wielink mailde mij dat hij nog niet gereageerd had omdat er heel veel beesten zijn die in hout boren en van het hout leven.

Zo zijn er in Nederland alleen al zeven soorten *Scolytus* en in totaal ongeveer 70 soorten Scolytinae. Ook boktorren en een aantal andere soorten kevers boren in hout. Daarnaast maken sommige houtwespen en rupsen van vlinders gaten in het hout als ze er uit kruipen. Paul schat dat er ruim honderd soorten zijn die duidelijke gaten in hout maken, waarvan tientallen in berk. Op 8 februari was hij op de vergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging en het kenmerkende beeld werd daar

getoond. De mooie gaatjes in een verticale rij op berk zijn inderdaad de “vinger-afdrukken” van *Scolytus ratzeburgii* (Grote berkenspintkever). Het beestje is lid van de snuitkeverfamilie (*Curculionidae*) en behoort tot de onderfamilie bastkevers (*Scolytinae*). Het boort in het spinhout van berken, vooral Ruwe berk, en de gaten die je op de foto ziet zijn “luchtgaten” die zeer karakteristiek zijn voor juist deze kever. De gaatjes zijn ongeveer 2 à 3 mm in doorsnee. Dat komt overeen met de doorsnee van de kever die een lengte heeft van 4 à 7 mm. Overigens: heel nauw verwant aan de Berkenspintkever is de Lepenspintkever (*Scolytus scolytus*), die de lepenziekte overbrengt.

Gaatjes Berkenspintkever (foto Louise de Kort)

Muggen met overlevingsstrategieën

Ben Akkermans vond muggenlarven in een ridderzwam en vroeg zich af hoe deze dieren leven in de elf maanden dat ze niet in een ridderzwam terecht kunnen. Henk Moller Pillot, die in zijn leven al heel wat muggensoorten heeft gezien en bestudeerd, maakt zelf ook een zoektocht naar het mogelijke antwoord. Volgens hem zou het best kunnen dat er iemand op de wereld is die het antwoord op Ben zijn vraag weet, maar erg waarschijnlijk is dat niet. Henk wil eerst iets zeggen over de soort paddenstoelenmug in het algemeen. De familie, waar deze soort toe behoort (*Mycetophilidae*) telt duizenden soorten, waarvan er in Nederland meer dan 200 zijn vastgesteld. De soortnaam kun je dus niet zomaar met Wikipedia te weten komen. De larven van veel van deze muggen (die het zoals alle muggenlarven zonder echte pootjes moeten stellen) leven in of op paddenstoelen of schimmels, sommige misschien ook in ander rottend materiaal. Er wordt naar de biologie van deze soorten weinig onderzoek gedaan, zodat de literatuur zich vooral beperkt tot soortbeschrijvingen en determinatie van de volwassen muggen.

Als je kijkt naar de levenscyclus van andere muggen, zie je vooral twee systemen. Voor soorten die eigenlijk het hele jaar door wel levensmogelijkheden hebben is het gebruikelijk om enkele (soms zelfs vele) generaties per jaar te hebben. Eventueel kunnen ze een moeilijke tijd doorbrengen in een soort slaaptoestand. Andere soorten hebben een echt ruststadium (diapauze), waarin ze als ei, larve of volwassen mug blijven rusten, totdat bij een bepaalde daglengte de ontwikkeling weer verder kan gaan. Allerlei variaties op dit thema zijn mogelijk. Het merkwaardige is, dat ook erg verwante soorten een heel verschillende levenscyclus kunnen hebben. Dus als de levenscyclus van enkele soorten bekend is, zegt dat nog niets over andere soorten. Binnen de paddenstoelenmuggen is dit waarschijnlijk ook zo. Waarschijnlijk komen beide bovengenoemde systemen daar voor. Sommige soorten zullen wellicht een groot deel van het jaar in de bodem op het mycelium van dezelfde of andere soorten zwammen leven, andere zullen misschien eitjes leggen, die zich pas gaan ontwikkelen als het weer herfst is. Of bijvoorbeeld als larfje in diapauze in de bodem zitten. En Henk schrijft het zelf: "Zo zie je: ik weet er ook niets van. Maar misschien is het bovenstaande toch verhelderend."

Stekeldennen bij Beeldven

Zoals je elders in de Oude Ley al hebt kunnen lezen, ging Elly Poppe-Stolk mee met de KNNV-vrijdagochtendwandeling naar landgoed Nemelaer. Op die wandeling zag de groep bij het Beeldven een aantal prachtige dennen. Een medewandelaar noemde ze 'Stekeldennen'. Alleen al voor die prachtige bomen zou ze wel dagelijks bij het Beeldven terug willen komen. Elly probeerde de bomen thuis op te zoeken. Ze leken wel sterk op de *Pinus aristata*, maar het klopte volgens haar toch niet helemaal. Zij zou daarom graag willen weten wat de Nederlandse en de wetenschappelijke naam is van de dennen langs het Beeldven op landgoed Nemelaer. Bij deze aangeplante elegante dennen wijzen de naalden, die in toefjes bijeenzitten, omhoog. De kegels daarentegen hangen juist als kralenkettingen naar beneden.

**Pluizige plant
in Goirle**

Op een ruderaal terreintje in Goirle vond Varno Morseld uitgebloeide stengels, die vol zaken met witte pluivvruchtjes. Als de plant nog zou bloeien, kon hij hem waarschijnlijk wel op naam brengen, maar in dit stadium lukte dat niet meer. De stengel had een lengte tot 40 cm.

Iemand dacht dat het de Echte guldenroede was, maar dit is een zeldzame soort en niet kenmerkend voor braakliggende terreinen. Weet iemand welke plant het is. Mocht het de Echte guldenroede toch zijn, dan wil Varno natuurlijk graag weten of die meer op zulke plaatsen gevonden wordt.

Uitgebloeide stengels (foto Varno Morseld)

**Nieuwe
reacties**

Heeft u informatie over de stekeldennen of de pluizige Goirlese stengels of doet u zelf een onbekende waarneming, stuur gerust uw ideeën in. In de volgende Oude Ley wordt daar dan aandacht aan besteed. Berichten naar: Redactie Oude

Reacties tot 20 mei 2014 kunnen in de volgende aflevering verwerkt worden.

Berichten naar: Redactie Oude Ley,
t.a.v. Witte gij ut?/Rob Vereijken,
Pironstraat 7, 5041 GJ Tilburg.

☎ 013-5438841 of

✉ rob.vereyken@planet.nl.

Wandelprogramma IVN-afdeling Tilburg

Uitnodiging

IVN afdeling Tilburg nodigt alle KNNV-leden uit om een keer mee te doen met één van haar activiteiten. Hieronder staat het wandelprogramma voor het tweede kwartaal van 2014. Dit zijn openbare wandelingen. Indien een wandeling wegens omstandigheden niet door kan gaan dan wordt dat tijdig aangegeven in de digitale nieuwsbrief van de IVN afdeling Tilburg. Hoe u zich kunt aanmelden voor de digitale nieuwsbrief vindt u op onze site www.ivntilburg.nl. Voor meer info: [✉ natuurgidsen@ivntilburg.nl](mailto:natuurgidsen@ivntilburg.nl)

Zondag 30 maart

Openbare IVN wandeling De Brand

Start: 10.00 uur.

Vertrekpunt: Kasteel de Strijdhoeve, Schoorstraat 14, 5071 RA Udenhout

Maandag 21 april

Dag van het Landschap Regte Heide

Start: 12.00, 13.30 en 15.00 uur.

Vertrekpunt: Het Hoefke, 5133 NA Riel. Er is ook een kraam van het IVN aanwezig.

Zondag 11 mei

Biodiversiteitsdag

Start: Vanaf eind ochtend tot het eind van de middag.

Locatie: Piushaven Tilburg. Diverse IVN-activiteiten en IVN-stand.

Zondag 25 mei

Water aan de Warande

Start: 10.00 uur.

Vertrekpunt: Parkeerterrein vlakbij de plas aan De Warande, 5126 WB Gilze.

Thema: Waterleven.

Zondag 29 juni

Familiewandeling voor groot en klein

Start: 10.00 uur.

Vertrekpunt: Parkeerterrein Recreatieplas 't Zand tussen Riel en Alphen.

Dinsdag 8 juli

Avondwandeling Moerenburg Tilburg

Start: 19.30 uur.

Vertrekpunt: Brug over het Wilhelminakanaal bij de Oisterwijksebaan, 5018 TC Tilburg.

Coördinatoren van de werkgroepen:

Dongevallei: Guido Stooker
06 – 12215643 | gstooker@live.nl

Foto: Loes van Gorp
013-5423672 | wgr.natfototilburg@gmail.com
Jacques Smout
0162-321174

Insecten: Theo Peeters
013 – 4560116 | ptheo@xs4all.nl

Kaaistoep: Paul van Wielink
013 – 5331570 | p.van.wielink@kpnplanet.nl

Korstmossen: Bart Horvers
013 – 4564033 | ncmhorvers@gmail.com

Mossen: Rob Vereijken
013 – 5438841 | rob.vereyijken@planet.nl

Paddenstoelen: Ger Bogaers
013 – 4635051 | ger.bogaers@hetnet.nl

Plaggen: Berry Staps
013 – 5347070 | stapspoppel@hetnet.nl

Planten: Jeffrey Raymakers
013 – 5437712 | jeffrey.raymakers@gmail.com

Stadsnatuur: Theo Peeters
013 – 4560116 | ptheo@xs4all.nl

Vogels: Ad Kolen
013 – 4560694 / 06-40284868 | adkolen@kpnmail.nl

Contributie:

Gewone leden	: € 27,50
Huisgenootleden	: € 12,50
Buurleden (leden die al lid zijn van een andere afdeling)	: € 12,50
Abonnement Oude Ley	: € 15,00

Ledenadministratie:

Marie-Cécile van de Wiel
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg
013 – 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Rekeningnummer van de afdeling:

390 25 33 91 t.n.v. penningmeester KNNV-afd. Tilburg te Moergestel.
IBAN: NL03 TRIO 0390 253391

PostNL
Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

DRUKWERK

Secretariaat KNNV-afd. Tilburg
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg